

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΗΘΙΚΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ

§ 16. Πρώτη Ἐντολή.

«Ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ».

Πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν πρῶτον Πίστιν, δεύτερον Ἐλπίδα, καὶ τρίτον Ἀγάπην.

Α΄. ΠΙΣΤΙΣ

Πίστις εἶνε ἡ ἀδίστακτος πεποίθησις ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν. Ὄφείλομεν δηλ. νὰ πιστεύωμεν καὶ παραδεχώμεθα ὅλας τὰς θείας ἀληθείας, αἱ ὁποῖαι περιέχονται εἰς τὴν ἀγίαν Γραφήν καὶ εἰς τὴν ἱερὰν Παράδοσιν ⁽¹⁾.

Καὶ ἡ πρώτη ἐντολή τοῦ δεκαλόγου παραγγέλλει, ὅτι πρέπει νὰ πιστεύωμεν, ὅτι αὐτὸς εἶνε ὁ Κύριος ὁ Θεός ἡμῶν, ὅστις ἐδημιούργησε τὰ πάντα, καὶ ὅστις ἐξήγαγε τὸν μὲν Ἰσραὴλ ἐκ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων, τὸν δὲ

(1) Ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγει ὀρθῶς, ὅτι ἡ «Πίστις ἐστὶν ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων»· τουτέστιν, ὅτι πρέπει νὰ πιστεύωμεν εἰς τὰ ἐλπιζόμενα, τὴν μέλλουσαν ζωὴν καὶ κρίσιν, καὶ νὰ παραδεχώμεθα τὰ μὴ ὁρώμενα (τὸν Θεόν, τοὺς ἀγγέλους, τὴν ψυχὴν κτ λ .)

κόσμον ἐκ τῆς δουλείας τῆς ἁμαρτίας, καὶ ὅτι πλὴν αὐτοῦ οὐδεὶς ἕτερος Θεὸς ὑπάρχει.

Ὁ δὲ Σωτὴρ διδάσκει, ὅτι «χωρὶς πίστεως ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ».

Ἡ πίστις δὲ αὕτη τῶν Χριστιανῶν πρὸς τὸν Θεὸν πρέπει νὰ εἶνε 1) Λογικὴ· δηλ. νὰ μὴ ἤμεθα δεισιδαίμονες καὶ φανατικοί. 2) Ἀδίστακτος· δηλ. νὰ μὴ κλονιζώμεθα εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἡμῶν πεποιθήσεις, ἀλλὰ πάντοτε νὰ ἤμεθα στερεοὶ καὶ ἐδραῖοι εἰς τὰς ἐντολάς καὶ τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας· καὶ 3) Ζῶσα καὶ ἐνεργός· δηλ. νὰ δεικνύωμεν τὴν πίστιν ἡμῶν καὶ δι' ἔργων ἀγαθῶν, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος· «τί τὸ ὄφελος, ἀδελφοί μου, ἐὰν πίστιν λέγειν τις ἔχειν, ἔργον δὲ μὴ ἔχη; μὴ δύναται ἡ πίστις σῶσαι αὐτόν; ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστι» (Ἰακώβ. β', 14, 20).

Καθῆκον δὲ τοῦ ἀληθοῦς Χριστιανοῦ εἶνε νὰ μεταδίδῃ μετὰ ζήλου ὀρθοῦ καὶ εἰς ἄλλους τὴν πίστιν αὐτοῦ, καὶ νὰ ὁμολογῇ αὐτὴν παρρησίᾳ καὶ νὰ θυσιάζῃται ὑπὲρ αὐτῆς.

Ἀμαρτάνουσι δὲ εἰς τὴν πρώτην ἐντολὴν τοῦ δεκαλόγου οἱ ἄπιστοι, οἱ ἀρνησίθρησκοι, οἱ δεισιδαίμονες, οἱ ὑπερήφανοι καὶ οἱ ἐγωῖσταί(1).

Β'. ΕΛΠΙΣ

Δεύτερον καθῆκον τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν εἶνε ἡ ἐλπίς.

(1) Τοιοῦτοι εἶνε καὶ οἱ ὑλισταί, τῶν ὁποίων Θεὸς εἶνε ἡ ἔλπις, τὸ «φάγωμεν καὶ πίωμεν».

Ἡ Ἐλπίς εἶνε τὸ νὰ ἀναμένωμεν μετὰ βεβχιότητος τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, καὶ νὰ ἔχωμεν πεποίθησιν πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι οὗτος εἶναι προνοητής, κριτὴς καὶ ἀνταποδοτὴς δίκαιος.

Ὅστις δὲν ἐλπίζει εἰς τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, ἦτοι εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν, οὗτος οὐδὲ πίστιν ἔχει πρὸς τὸν Θεόν καὶ τὸν Σωτῆρα (Α΄ Κορινθ. ιε', 13-14).

Ἄνευ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐλπίδος ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ πράξῃ πολλὰ κακά, ἀπελπίζεται καὶ ὁ βίος του καθίσταται δυστυχής.

Ὁ ἐλπίζων εἰς τὸν Θεὸν καὶ πιστεύων, ὅτι πρὸς αὐτοῦ ἔχει ὅλα τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ, καὶ ἐν τῇ εὐτυχίᾳ δὲν χαίρει πολὺ, καὶ ἐν τῇ δυστυχίᾳ του ἔχει ὑπομονὴν καὶ θάρρος.

Καὶ ἡ ἐλπίς ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν πρέπει νὰ εἶνε λογικὴ, ὀρθή, πλήρης, ἀδίστακτος, καθὼς καὶ ἡ πίστις, διότι ἐλπίς καὶ πίστις εἶνε ἀρετὰ καὶ καθήκοντα ἀχώριστα.

Γ'. ΑΓΑΠΗ

Τρίτον καθήκον τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν εἶνε ἡ ἀγάπη.

Ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν εἶνε ἡ τελεία ἡμῶν ἀφοσίωσις πρὸς Αὐτόν. Ἐν τῇ ἀγάπῃ περιέχονται πάντα τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα. Ὅπου ὑπάρχει ἀγάπη πρὸς τὸν Θεόν, ἐκεῖ οὐδεὶς φόβος πρὸς αὐτόν, διότι κατὰ τὸν ἀπόστολον Ἰωάννην «ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον» (1).

(1) Ὅπου ὑπάρχει ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη, ἐκεῖ τὰ πάντα

Ἡ ἀγάπη αὕτη πρὸς τὸν Θεὸν πρέπει νὰ ᾔνε πρῶτον εἰλικρινῆς καὶ ἀνυπόκριτος, καθὼς λέγει ὁ εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης· «Μὴ ἀγαπῶμεν λόγῳ, μηδὲ γλώσσῃ, ἀλλ' ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ» (Ἰωάν. Α', γ', 18)· δηλ. νὰ μὴ ἀγαπῶμεν τὸν Θεόν, διότι ἀνυπόκριτον παρ' αὐτοῦ ἀγαθόν, ἀλλὰ διότι αὐτὸς εἶνε ὁ Πατήρ, ὁ Δημιουργὸς ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ τέκνα αὐτοῦ. — Δεύτερον ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν πρέπει νὰ ᾔνε πλήρης, δηλ. νὰ ἀγαπῶμεν τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης καρδίας, ἐξ ὅλης τῆς διανοίας καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος ἡμῶν. Ὅλος ὁ βίος ἡμῶν πρέπει νὰ ᾔνε ἀγάπη πρὸς τὸν Θεόν. Ὅστις δὲ δὲν ἐκπληροῖ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, δὲν δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι ἀγαπᾷ τὸν Θεόν⁽¹⁾.

Ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν δὲν εἶνε ἐγωϊστῆς, δὲν ὑπερηφανεύεται ἐν τῇ εὐτυχίᾳ, δὲν πράττει τὸ κακόν, δὲν ἀδικεῖ.

ὑπερνικῶνται, ὡς λαμπρῶς τοῦτο λέγει ὁ θεῖος Παῦλος· «τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμός, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα... ; ἀλλ' ἐν τούτοις πάσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς. Πέπεισμαι γάρ, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος. οὔτε τις κτίσις ἐτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν» (Ῥωμ. η', 35—36).

(1) Ὁ εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης λέγει· «Καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐγνώκαμεν αὐτόν, ἐὰν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τηρῶμεν. Ὁ λέγων ἐγνώκα αὐτόν καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ μὴ τηρῶν, ψεύστης ἐστί, καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν. Ὁς δ' ἂν τηρῇ αὐτοῦ τὸν λόγον, ἀληθῶς ἐν τούτῳ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τετελείωται» (Ἰωάν. Α', β', 3—5 καὶ ε', 3). «Ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ» (Α', Ἰωάν. δ', 20, 21).

Ἡ ἀγάπη «πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει» (Α΄, Κορινθ. ιγ΄, 4-7).

Λοιπὸν διὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν πίστεως, τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀγάπης, γίνεται ὁ ἄνθρωπος τέκνον τοῦ οὐρανόυ Πατρός, καὶ ἐκπληροῖ τὸν ἀληθῆ αὐτοῦ προορισμόν, ὅστις εἶνε ἡ μετὰ τοῦ Θεοῦ ἔνωσις.

Ἡ πίστις, ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν ἀποτελοῦσι τὴν ἐσωτερικὴν λατρείαν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν.

§ 37. Δευτέρα Ἐντολή.

«Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς.»

Διὰ τῆς δευτέρας ἐντολῆς διδασκόμεθα, ὅτι πρὸς τὸν Θεόν, ὅστις εἶναι δημιουργὸς καὶ πατὴρ ἡμῶν, ὀφείλομεν τιμὴν, προσκύνησιν καὶ λατρείαν. Ὁ δὲ Σωτὴρ ἐδίδαξεν, εἰπὼν· «Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις».

Τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, δηλ. ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη, ἡ γῆ καὶ τὰ λοιπὰ φαινόμενα, εἶνε δημιουργήματα αὐτοῦ. Ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ θεοποιῶμεν αὐτά, ἀλλὰ νὰ δοξάζωμεν καὶ νὰ λατρεύωμεν τὸν Θεόν, ὅστις ἐξ ἀγάπης πρὸς ἡμᾶς ἐδημιούργησε τὰῦτα πάντα.

Τὴν σχέσιν δὲ ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εὐσέβειαν ἡμῶν πρὸς αὐτόν, δεικνύομεν πρῶτον διὰ τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας, καὶ δεύτερον διὰ τῆς πρὸς εὐχῆς.

§ 38. Ἐξωτερικὴ λατρεία⁽¹⁾.

Ἐξωτερικὴ λατρεία εἶνε ἡ δι' ἐξωτερικῶν ἔργων καὶ λόγων ἐκδήλωσις τῆς ἀγάπης ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν.

Ἐπειδὴ δὲ μόνον ὁ ἄνθρωπος ἐξ ὅλων τῶν δημιουργημάτων εἶνε λογικὸς καὶ ἐλεύθερος, διὰ τοῦτο καὶ οὗτος μόνον δύναται νὰ λατρεύῃ τὸν Θεὸν ὀρθῶς, ἐκ καρδίας καὶ δι' ἐξωτερικῶν λατρευτικῶν πράξεων⁽²⁾.

Ἡ λατρεία αὕτη τοῦ Θεοῦ συνίσταται εἰς τὸ νὰ ὁμολογῶμεν παρρησίᾳ τὴν πίστιν ἡμῶν, νὰ ἀναγινώσκωμεν τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὰ ἱερὰ βιβλία καὶ εἰς τὸν οἶκον καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, νὰ ἐπισκεπτόμεθα τοὺς ναοὺς, νὰ ἐξομολογώμεθα τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, νὰ μεταλαμβάνωμεν τῶν θείων μυστηρίων, καὶ νὰ ἐκτελῶμεν ἔργα ἀγαθά⁽³⁾. Ἡ λατρεία αὕτη, ὅταν γίνηται μόνον ἐξωτερικῶς

---

(1) Συνήθως ἐν ταῖς Κατηχήσεσι γίνεται λόγος ἴδιος περὶ λατρείας ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς. Ἡμεῖς πραγματευόμεθα ἐνταῦθα περὶ ἐξωτερικῆς λατρείας, διότι τὴν ἐσωτερικὴν λατρείαν ἀποτελοῦσιν ἡ πίστις, ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεόν, περὶ ὧν ὄρα προηγουμένην παράγραφον.

(2) Εἶνε ἀναγκαῖα ἡ ἐξωτερικὴ λατρεία, διότι τὰ ἐσωτερικὰ συναισθήματα ἀδύνατον νὰ μὴ ἐκδηλωθῶσι καὶ ἐξωτερικῶς, ὅταν ταῦτα ἦνε ἀληθῆ.

(3) Ἡ προσκύνησις τῶν ἁγίων εἰκόνων, τῶν ἱερῶν λειψάνων κ. τ. λ. δὲν ἀντιβαίνει εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, διότι τοὺς ἁγίους ὡς πρόσωπα ἱερὰ καὶ θεία τιμῶμεν καὶ προσκυνοῦμεν καὶ ὡς μεσίτας αὐτοὺς μεταξὺ ἡμῶν καὶ Θεοῦ μεταχειριζόμεθα. Ἡ ἐν Νικαίᾳ ἐβδόμη οἰκουμενικὴ Σύνοδος (789) διὰ κανόνος αὐτῆς διέκρινε μεταξὺ τιμητικῆς προσκυνήσεως, ἣτις ὀφείλε-

ἄνευ ἐσωτερικῆς θεοσεβείας, εἶνε ὑπόκρισις, τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἀποστρέφεται.

Διὰ τῆς ἀληθοῦς λατρείας δεικνύομεν καὶ ἐξωτερικῶς τὴν ὑποταγὴν ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν, ὅστις βλέπων τὴν πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν ἡμῶν, θὰ μᾶς ἀνταμείψῃ. Ἡ ἀληθὴς λατρεία οὐδέποτε μένει ἄνευ ἀμοιβῆς. — Ἐνούμεθα δὲ στενότερον μετὰ τοῦ Θεοῦ κυρίως διὰ τῆς Προσευχῆς.

§ 39. Προσευχή.

Προσευχὴ εἶνε ἡ ἱερὰ συνομιλία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ. — Ἡ προσευχὴ εἶνε ἡ κυριωτάτη θρησκευτικὴ πράξις τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τῆς ὁποίας οὗτος ἐκδηλοῖ τὸν θρησκευτικὸν αὐτοῦ σύνδεσμον μετὰ τοῦ Θεοῦ.

Ἡ προσευχὴ εἶνε ἴδιον θεῖον καὶ ἔμφυτον δῶρον τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ προσευχὴ ἀνυψοῖ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Ἀθάνατον.

§ 40. Εἶδη τῆς προσευχῆς.

Εἶδη τῆς προσευχῆς εἶνε τρία. Πρῶτον ἡ Δοξολογία, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος δοξολογεῖ τὸν Θεὸν διὰ τὰς μεγάλας αὐτοῦ τελειότητας, ἐξυμνεῖ αὐτὸν καὶ διηγεῖται τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστά ἔργα του. — Δεύτερον ἡ Εὐχαριστία, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος εὐχαριστεῖ τὸν

ται εἰς τὰς εἰκόνας καὶ δι' αὐτῶν εἰς τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων ἀναβαίνει, καὶ λατρείας, ἥτις μόνον εἰς τὸν Θεὸν ἀνήκει.

Θεὸν διὰ τὰς ἀπείρους αὐτοῦ εὐεργεσίας, τὰς ὁποίας καθ' ἑκάστην παρέχει εἰς αὐτόν. — Τρίτον ἡ Δέησις, διὰ τῆς ὁποίας παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ μᾶς φωτίσῃ εἰς τὸ ἀγαθόν, καὶ νὰ χαρίσῃ εἰς ἡμᾶς πρῶτον τὰ οὐράνια ἀγαθὰ, καὶ ἔπειτα τὰ ἀναγκασιούντα διὰ τὴν συντήρησιν ἡμῶν. Τοῦτο δὲ παρήγγειλε καὶ ὁ Σωτὴρ εἰπὼν· «Ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα (δηλ. τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ) προστεθήσεται ὑμῖν» (Ματθ. ς', 23).

§ 41. Τρόπος τῆς προσευχῆς.

Πῶς πρέπει νὰ προσευχώμεθα, παραγγέλλει ὁ Κύριος, λέγων, ὅτι πρέπει νὰ ἰστάμεθα πρὸ τοῦ Θεοῦ μετὰ συγκινήσεως, μετὰ προσοχῆς, ἐννοοῦντες καὶ αἰσθανόμενοι τὰ λεγόμενα, οὐχὶ βαττολογοῦντες, δηλ. φλυαροῦντες καὶ παρακαλοῦντες περὶ μηδαμινῶν καὶ παραλόγων πραγμάτων, καθὼς ἔπραττον οἱ ὑποκριταί, ὅπως δείξουσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι πολλὰ προσηύχοντο. — Πρέπει δὲ νὰ προσέχωμεν εἰς τοὺς ὕμνους καὶ τοὺς ψαλμούς, τοὺς ἀναγινωσκομένους ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Ὁ δὲ Σωτὴρ ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς τὸν τελειότερον καὶ συντομώτερον τύπον τῆς προσευχῆς, τὸ «πάτερ ἡμῶν», διὰ τῆς ὁποίας δοξολογοῦμεν καὶ δεόμεθα τοῦ Θεοῦ περὶ πάντων, ὧν ἔχομεν χρείαν (Ματθ. ς'. 5. 14).

Ἡ προσευχὴ αὕτη λέγεται Κυριακὴ προσευχή, διότι ἐδίδαξεν αὐτὴν ὁ Κύριος⁽¹⁾.

(1) Ἐκτὸς τῆς Κυριακῆς προσευχῆς ἔχομεν καὶ ἄλλας προσευχάς,

§ 42. Ἡ Κυριακὴ Προσευχὴ.

α') Τὸ κείμενον τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς ἔχει οὕτω:

«Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γενηθήτω τὸ θέλημα σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον, καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν, καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Ἀμήν».

β') Ἑρμηνεῖα τῆς Κυριακῆς προσευχῆς.

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Εἶνε ἡ προσφώνησις. Καλοῦμεν δὲ τὸν Θεὸν Πατέρα, διότι εἴμεθα τέκνα αὐτοῦ, καὶ ἐσώθημεν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Λέγομεν δὲ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, διότι εἶνε μὲν ὁ Θεὸς πανταχοῦ παρών, ἀλλὰ κυρίως κατοικεῖ ἐν οὐρανοῖς, ὅπου ῥῶς, ἁγιότης καὶ δικαιοσύνη ὑπάρχει.

Μετὰ τὴν προσφώνησιν ταύτην εἶπονται τὰ αἰτήματα.

ὕμνους καὶ ψδὰς πνευματικὰς διαφόρων θεοπνεύστων ἀνδρῶν τῆς τε Π. καὶ Κ. Διαθήκης καὶ τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, αἵτινες εἶνε πνευματικαὶ δεήσεις, ἀναγκαῖαι καὶ χρησιμώταται κατὰ τὰς διαφόρους ἱεράς ἀκολουθίας τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἔχει θείους καὶ λεμπροτάτους ὕμνους, κατανυκτικὰς ἀκολουθίας, συγκινητικὰς καὶ χαρμωδύνας προσευχὰς.

(Κατήχησις Μεσολωρᾶ)

1) Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου⁽¹⁾. Εὐχόμεθα νὰ ᾔνη πάντοτε ἅγιον καὶ ἔνδοξον τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, νὰ δοξάζεται ὁ Θεὸς διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ μὴ βλασφημῆται τὸ ὄνομά του.

2) Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. Παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ ἔλθῃ ἡ βασιλεία του, νὰ παύσῃ δὲ νὰ βασιλεύῃ τὸ κακὸν καὶ ἡ ἁμαρτία.

3) Γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ γείνη τὸ θέλημα αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς γίνεται καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων. Εἴθε νὰ βασιλεύσῃ ἐν τῷ κόσμῳ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη.

4) Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον. Παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ δώσῃ εἰς ἡμᾶς τὸν ἄρτον τὸν ἀναγκαῖον διὰ τὴν ὑπαρξίν καὶ συντήρησιν τῆς ζωῆς ἡμῶν.

5) Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν ὡς καὶ ἡμεῖς ἀρίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. Παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ συγχωρήσῃ τὰ σφάλματα ἡμῶν, καθὼς καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν τὰ σφάλματα τοῦ πλησίον (Ματθ. ιη', 23—35).

6) Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ προφυλάττῃ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νὰ περιπίπτωμεν εἰς τὴν ἁμαρτίαν, εἰς πειρασμόν, ὥστε νὰ γινώμεθα δοῦλοι τοῦ πονηροῦ.

---

(1) Αἱ προστακτικαὶ ἔχουσι τὴν σημασίαν τῆς εὐχῆς.

“Οτι σου ἔστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Εἶπε ὁ ἐπίλογος τῆς Κυριακῆς προσευχῆς. Δι’ αὐτοῦ ὁμολογοῦμεν, ὅτι ὁ Θεὸς ταῦτα πάντα δύναται νὰ χαρίσῃ εἰς ἡμᾶς, διότι αὐτὸς ἔστιν ὁ βασιλεὺς τοῦ κόσμου, αὐτὸς εἶνε ὁ μόνος δυνατός, αὐτὸς εἶνε ὁ δεδοξασμένος.

Ἄμην, εἶθε, γένοιτο. Εὐχόμεθα δηλ. ἐκ καρδίας, ἵνα αἱ αἰτήσεις ἡμῶν ἐκπληρωθῶσι.

§ 43. Τρίτη ἐντολή.

«Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπιματαίω».

Διὰ τῆς τρίτης ἐντολῆς παραγγέλλει ὁ Θεὸς νὰ μὴ μεταχειριζώμεθα τὸ ὄνομα Αὐτοῦ ἐπιματαίω, δηλαδή ἄνευ λόγου, ἄνευ εὐσεβείας, ἄνευ σπουδαίας καὶ ἱερᾶς ἀφορμῆς (1) προφέρων τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἄνευ λόγου δὲν ἐννεεῖ τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀποδίδῃ τὸ πλάσμα εἰς τὸν μέγαν αὐτοῦ Δημιουργόν.

Κατὰ τῆς ἐντολῆς ταύτης ἀμαρτάνουσι : α') οἱ βλάσφημοι, οἵτινες προφέρουσι λόγους ἀσεβεῖς ἐναντίον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ καὶ β') οἱ ὀρκιζόμενοι ἄνευ σπουδαίου λόγου(1).

(1) Ὁρκος εἶνε ἡ ἐπιβεβαίωσις λόγου τινὸς ὡς ἀληθοῦς διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ ἢ καὶ τῶν ἁγίων, ὡς μάρτυρος, κριτοῦ καὶ ἀνταποδότου.

Ὁ Σωτὴρ ῥητῶς ἀπαγορεύει τὸν ὄρκον, λέγων· «ἐγὼ λέγω ὑμῖν, μὴ ὀμόσαι ὅλως· ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν ναί, ναί, οὐ, οὐ· τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν» (Ματθ. ε', 34—38)· δὲν παρέχει δηλ. εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ δικαίωμα νὰ προσκαλῆ εἰς πᾶσαν περίστασιν ὡς μάρτυρα αὐτοῦ τὸν Θεὸν ἢ ἄγιόν τινα ἢ καὶ ἀντικείμενόν τι (ὀφθαλμούς, ψυχὴν κτλ.), τὰ ὅποια δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ὅμως οἱ Ἀπόστολοι, πρὸς πέρασ πάσης ἀντιλογίας, ὥρισαν νὰ γίνηται χρῆσις τοῦ ὄρκου. Τοῦτο δὲ παρέλαβεν εἴτα ἡ πολιτεία, ἣτις ἔχει σήμερον ἐν χρήσει ἐν ταῖς δικαστηρίοις τὸν ὄρκον.

Ὁ ἀληθὴς ὅμως Χριστιανὸς ὀφείλει σπικνίως, ἐν μεγίστῃ ἀνάγκῃ, νὰ δίδῃ ὄρκον ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ὁμολογῶν πᾶσαν καὶ μόνον τὴν ἀλήθειαν.

Ἐπιτρέπεται δὲ νὰ μεταχειρισώμεθα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰς δοξολογίας καὶ τὰς θρησκευτικὰς ἡμῶν τελετάς.

§ 44. Τετάρτη Ἐντολή.

• Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου ἀγιάζειν αὐτήν· ἕξ ἡμέρας ἔργα καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου».

Διὰ τῆς ἐντολῆς ταύτης διδασκόμεθα, ὅτι ἕξ ἡμέρας πρέπει νὰ ἐργαζώμεθα, ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ συντηροῦμεν ἡμεῖς αὐτοὺς καὶ τὴν οἰκογένειάν μας. Μίαν ὅμως ἡμέραν ὀφείλομεν νὰ ἀφιερῶμεν εἰς λατρείαν καὶ διδασκαλίαν τοῦ Θεοῦ, διότι οὗτος παρέχει εἰς ἡμᾶς τὴν ὑγείαν

καὶ πάντα τὰ μέσα ἐκεῖνα, διὰ τῶν ὁποίων δυνάμεθα, ἐργαζόμενοι, νὰ ζῶμεν.

Εἶνε δὲ καὶ ἀνάγκη φυσικὴ νὰ ἀναπαύηται τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, διὰ νὰ ἀνακτῇ νέας δυνάμεις. Διὰ τοῦτο πυνσόφως ὁ Θεὸς διέταξε μίαν ἡμέραν νὰ ἀναπαυώμεθα ἐκ τῶν κόπων, καὶ νὰ ἁγιορῶμεν τὸ πνεῦμα ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν.

Ἀλλὰ καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ὁφείλομεν, καὶ ὅταν ἐγειρόμεθα τὴν πρωίαν, καὶ ὅταν ἀναπαυώμεθα, καὶ ὅταν τροφῆς μεταλαμβάνωμεν, νὰ προσευχώμεθα εἰς τὸν Θεὸν ἔστω καὶ συντόμως.

Οἱ Ἑβραῖοι ὡς ἡμέραν ἀναπαύσεως εἶχον τὴν ἐβδόμην ἡμέραν, διότι ὁ Θεὸς κατ' αὐτὴν κατέπαυσεν ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου. Ὀνόμαζον δὲ ταύτην Σάββατον (=ἀνάπαυσιν).—Οἱ δὲ Χριστιανοὶ ὡς ἡμέραν ἀναπαύσεως αὐτῶν καὶ δοξολογίας τοῦ Θεοῦ ἔχουσι τὴν Κυριακὴν, διότι κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἐγένετο ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἀνέστη δηλαδὴ ὁ Κύριος. Ὀνομάσθη δὲ Κυριακὴ ὡς ἡμέρα ἁγιορωμένη εἰς τὸν Κύριον, καὶ εἶνε ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος.

Κατὰ τὴν Κυριακὴν καὶ τὰς ἄλλας ἑορτὰς τῆς ἁγίας ἡμῶν ἁγιορῶν ὁφείλομεν νὰ πορευώμεθα εἰς τὸν ναὸν καὶ νὰ συμπροσευχώμεθα μετὰ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν ἡμῶν, δοξολογοῦντες τὸν Θεὸν καὶ παρακαλοῦντες αὐτὸν νὰ πρὶχῃ εἰς ἡμᾶς ὅσα εἶνε ὀρθὰ καὶ δίκαια. Ἐπίσης ὁφείλομεν νὰ ἀναγινώσκωμεν εἰς τοὺς οἴκους ἡμῶν βί-

βλία θρησκευτικὰ καὶ ὠφέλιμα, καὶ πρὸ πάντων τὴν ἀ-
γίαν Γραφήν⁽¹⁾.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΛΗΣΙΟΝ

§ 45. Πέμπτη Ἐντολή.

«Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ
σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς».

Πρῶτος πλησίον εἶνε οἱ γονεῖς διὰ τοῦτο καὶ πρῶ-
τον καθῆκον τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὰ πρὸς τὸν Θεὸν κα-
θήκοντα εἶνε ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς τιμὴ.

Οἱ γονεῖς ἀποτελοῦσι τὴν βᾶσιν τῆς οἰκογενείας καὶ
τῆς κοινωνίας.

Ὁ πατήρ εἶνε ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς,
εἶνε ἡ κεφαλὴ τῆς οἰκογενείας. Οὗτος ὀφείλει νὰ φρον-
τίῃ, ὅπως διὰ τῆς ἐργασίας του συντηρῇ τὴν σύζυγον
καὶ τὰ τέκνα του. — Ὁ πατήρ εἶνε ὁ κύριος τοῦ οἴκου,
ὅστις ὀφείλει νὰ παιδαγωγῆσῃ τὰ τέκνα αὐτοῦ ἐν εὐσε-
βείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου, συμπαθῶς καὶ δικαίως συγχρό-
νως φερόμενος.

---

(1) Μόνον ἐν μεγίστῃ ἀνάγκῃ, π. χ. ἐν ἀσθενείᾳ συγγενοῦς
ἢ φίλου, ἐν πυρκαϊαῖς, δυνάμεθα νὰ ἐργασθῶμεν καὶ κατὰ τὰς
ἑορτάς, ἔχοντες ἐν νῆϊ τὸ τοῦ Σωτῆρος λόγιον· «Τὸ σάββατον
διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον
(Μάρκ. β', 27).